

Postimehes 1917 ilmunud ülevaateartikkel Sulevi külast. Taga-Kaukaasia: Abhaasia: Sulevi. Sulevi asutamine (1884) ja asutajad: Mart Olev, Juhan Heilman (Heidman) ja Juhan Toppelt. Olud asutamise ajal. Ülevaade Sulevi ajaloost ja arengust. Malaaria (külmtõbi). Jahipidamine. Põllumajandus ja aiapidamine. Asunike sissetulekuallikad. Veini tegemine ja tarvitamine. Mets. Karjapidamine. Mesindus. Käsitöö. Naabrid: „molvarid” ja armeenlased. Novorossiiski pastor Schultz. Villem Ludvik (Ludwik). Koolimaja ehitamine (1900). Kooliõpetaja Mart Põder (Tarvastust). Kooliõpetaja Jüri Kirchberg (Pilistverest). Pidu (1916 nelipühadel). Sõjaga seotud asjaolud. Saaduste turustamine. Gagra. Adler. Getšripš (Jermolowsk). Digiteeris Andres Aule, kirjaviis muutmata.

Postimees (nr. 199), 2. september 1917, lk. 1–2

Sulewi Eesti asundusest Kaukasias.

Kaukasia suure mägestiku jalal on suuremaid ja vähemaid tasandikke, kus kõik lopsakalt kasvab. Et need maatükid kaljude vahel esimese väärtuse aiamaad on, siis on ka inimesed need omaks kasuks tarwitanud, isegi põhjamaa walulaps eestlane oli sunnitud neid väheseid kohte üles otsima. Nii on paljud Eesti asundused päris üksikult kõigest teistest kohtadest kaugel, omale elukohad rajanud, nagu seda Sulewi, Salme, Punase-Lageda ja palju teisi on.

Sulewi küla asutajaid oli kõigest kolm eestlast. Mart Olew, Juhan Heidman ja Juhan Toppelt; 1884 jõudsid nad üle mägede ja kuristikku siia tühjale maa-kohtale, kus naabruseks olid metsloomad suured metsad ja kaljud.

Asumist soovitas kohalik walitsus, mis juures asujad kroonu käest 28 tiinu maad saiwad pere päale. Asunikkude majandusline seisukord oli nõrk. Nii jõudis Heidman, kõige jõukam nendest kolmest, omale paari härgi osta (120 rbl.) hobuse (50 rbl.) ja ühe lehma (30 rbl.), teised kaks jõudsid ainult paari härgi ja ühe lehma osta.

Kõige lähem asundus oli Salme. Nende kahe asunduse alla oli ligi 3000 tiinu antud, kiilusarnane tükk Mustast merest Kaukasia mägede jalani. Algajatele tuli aastate jooksul hulgake teisi asunikka juure, kuni maapuudusel 1896. a. asunikkude arw täis sai. Perede arw on praegu 50, inimesi üle 300 hinge.

Algajatel tuli palju raskusi üle elada. Pidi näit. malariaga wõitlema. Haigus tekkis sellest, et metsi siin ülirohkesti oli, kus muutliku kliima mõjul maha-langenuid puu ja taim väga ruttu mädanema löi. Alles kui metsi vähemaks laastati, tuli ka vähem haigeksjäämist ette. Edasi oli igasuguste metsloomade rohkus suureks tüliks. Jahiluba oli küll iga mehel — ja praegugi weel ei ole kitsendust — siiski ei jõutud loomade-hulgale palju teha, tihti tikkusid nad wiljapõldusid häwitama, iseäranis oli karu selleks väga tegew. Külasse ühtegi juurepääsemise teed ei olnud. Ainult Adleris, 24 wersta eemal käisid auru-laewad 2 korda nädalas.

Nüüd on juba jõutud suurte kulude pääle vaatamata kaunis hääd wankriteed sisse seada. Ainult paar kuud on talwel, kus wankriga läbi ei saa, siis peab ratsule asuma.

Alles 5—8 aasta järel hakkas elu paranema. Metsloomi surmati vähemale, ühtlasi jõuti ka metsa rohkesti vähendada ja tema all seiswad maad tuluandwaks kultuweeritud; maharaiutud metsast ehitati ka talu hooneid. Loomi sigitati õige rohkesti juure.

Wiljarikka maa tõttu kaswab siin iga wili hästi. Nii annawad rukis, nisu, oder, kaer ja mais 15—25 seemet ja rohkemgi. Ka kaswawad põldudel kapsad ja kartulid rahuloldawalt. Pääle selle kaswawad lopsakalt kõiksugu lõunamaa taimed ja wiljad, nagu arbusid, melonid, kurgid, tomatid, igasugused oad. Laua-kõrwitsad annawad kõigeparemat saaki; juurwiljadest kaswatatakse neidsamu, mis kodumaalgi.

Maakoht on mäGINE, metsaga kaetud, väga wiljarikas. Asunikud walisid oma hääksarwamise järel kohad, mis wähe tasasemal maal ja kust wett saadawal oli; nii tekkis terve asundus mägedesse laialipillatud üksikute talude kujul.

Kaukasia asunikkude sissetulekuhallikaks on pääasjalikult suured wiinapuu- ja rohuaiad; terwed elamised upuwad suurte haljendawate rohtaedade sisse. Aastane sissetulek nendest aedadest on üle 3000 rbl., mõnedel isegi palju rohkem. Rohuaedades kaswatatakse ploomisid, õunapuid, pirnisid, murelid, kirsid, pähklaid ja põõsaspuid, nagu sõstrad, tikerberid j. m. Tikerberide jahuhaigust siin ette ei tule. Loorberide hääd tasuwust tundes hakati ka nende aedasid sisse seadma. Hästi kaswawad siin ka mandarinid, sitronid, granati õunad ja moorused. Wiina- ja wiigimarja-aedasid on igal peremehel olemas ja mõni saab nendest üle 100 wedru märgukest, mis enamasti oma peres ära tarwitatakse. Iseäranis wiimasel ajal, kus monopolid seismas, on weini tarwimine liiali läinud.

Metsa on helde Looja oma käega mitmekesiseks ehtinud. Wäljawedu takistab teede puudus, sellepärast leiad siit praegugi weel õige suuri ja põliseid laaneid. Puid on igasuauseid: tammed, saared, wahtrad, jalakad, lepad, lõhmused, pöögid, kastanid, pajud, haawad jne., ka ei puudu kuri pikaokkaline kibuwits. Pääleselle kaswab wabas looduses wiljapuid: õunapuud, pirnid, ploomid, kirsid, Greeka pähkklad, sarapuud j. p. m.

Praegu elatakse asunduses läbistikku jõukalt, karja on rohkesti, hobused on hääd, sõiduriistadeks on enamasti ühe ja kahe hobuse sõiduwankrid, raudwärgi pääl. Et peremeestel põllumaad wähepoolselt ja seegi mäGINE on, siis ei ole siin masinatega suurt ära teha; ometigi pruugitakse niidumasinaid ja rehasid; pea igal peremehel on kultiwatorid ja wedruäkked, põldu küntakse ühe ja kahe hobuse pöörsahkadega.

Aiaasjanduse ja muu majapidamise tööharude kõrwal pööratakse ka karjapidamise pääle tähelepanemist, ainult rohke waewa ja teadmiste waral loomapidamises jõutakse tema tasuwust teistega wõrreldes ühel kõrgusel hoida. Wõid töötatakse kodus käsitsi, selleks on pea igas talus oma koorelahutaja olemas. Väga soowitaw oleks, et sulewlased kokku astuksid ja asunduse

keskkohta ühismeierei töötama paneksid ja ühisel jõul piimasaadusi suuremal arwul turule saatma hakkaksid, sellega talu sissetulekuid märksa suurendades. Juba praegu on eestlaste walmistatud wõi kohalikkudel turgudel kõrgesti hinnatud ja kaugele otsitud kaup.

Mesilastepidamisega on ka laialt algust tehtud. Suured metsad, peaaegu aasta otsa õitswad aasad ja haljendawad rohuaiad pakuwad rikkalikult mee korjamiseks materjali. Peetakse enamasti uuema aja nõuete järele kastmesipuid.

Naesterahwa käsitöödega wõib rahul olla. Koetakse kodus igasugust willast ja linast riidet. Omakoetud riide-kandmine on isegi nooremate hulgas moodis.

Mõnegi ilusa teadmise sellel tööalal on pereemad ja peretütred kodumaalt lahkudes alal jõudnud hoida, niisama karjapidamises ja aiaasjanduses.

Üleüldse elab rahwas Kaukasias rahus; kohtukäimist ette ei tule, tülid ja asjaajamised õiendatakse oma wahel rohkem sõbralikult ära; peab tunnistama, et eestlaste elul Kaukasias on õige haridusline maitse juures. Wõõraste wastuwõtmine on Kaukasias lahke, olgu ta sant ehk saks, kõiki wõetakse ühesuguse lahkusega vastu, iseäranis soojalt neid, kes mingisuguse õpe- ehk teaduse-reisi siia ette on wõtnud. Oma naabritega — molwaride ja armenlastega — elawad eestlased hääs sõpruses. Mõlemate naabrite haridus on siin väga madalal järjel. Molwaridel puudub omakeelne kirjandus täiesti, nad on väga ebausklik ja hääsüdamline rahwas. Armenlastel on oma kirjandus küll olemas, kuid sajast on siin wast üks, kes omas keeles oskab kirjutada ehk lugeda.

Eestlane on nende meelest suur haritlane, mispärast ka igas hädas ja asjas wiimase poole abiotsimisega pöördakse. Olgu kas loomal ehk iseendal miskisugune haigus, esimene asi — eestlase käest rohtu ja abi otsima minna.

Ülepää on eestlane siin Mustamere kubermangus esimesel astmel oma hariduslise kui ka waranduslise järje poolest.

Asunikud on enamasti Ew.-Lutheruse usku. 10 aastat pääle asumist, s. o. a. 1895, sõitis siia esimest korda õpetaja, hr. Schultz — Noworossiskist, jumalateenistust pidama; siin juures tuli wanakesel pikki ja puudulikka mägestikuteesid ratsa ära sõita.

Õpet. Schultz aitas uusi kohale-asujaid igapidi ka asumise korral. Nende riidade kirjutaja mäletab väga hästi, kui ta paarkümmend aastat tagasi ilma kopikata Eesti sisserändajaid kohale asendas ja nende külmatõppe surnud lapse matuse-kulud ja haua-kaewamise (wiimane maksis 5 rbl.) oma pääle wõttis. Ka muidu aitas ta niipalju, kui ta wõimuses oli. Tema seadis ka Sulewi küla poolt walitud mehe W. Ludwiku ametisse, kes waimulikku talitusi pidi toimetama, nagu lapsi ristima, surnuid matma ja pühapäiwiti jutlust ütlemas. Ludwik pidas oma ametit 7 aastat, 5 rubla aastas palka saades.

Kui juba majanduses hakati paremusele jõudma, siis leiti ka kool tarwilik olemas. Nii ehitati 1900. a. koolimaja, milleks ka kroonu poolt 300 rubla abiraha saadi. Esialgu oli üks talw wenelane kooliõpetajaks; 1902. aastal astus Sulewi kooliõpetajaks eestlane Mart Pöder Tarwastust, kes 10 aastat seda ametit

auga täitis igatepidi hariduslist seemet rahwa hulka laiale külwates. Igas asjus oli ta eestwõtja ja tagakihutaja. Nähes, kui madalal järjel asunduse nooremad on, asutas ta laulukuori, ka näiteseltskond tõusis elule; tema eestwõttel telliti ka D. Wirkhausi kaudu 18 puhkpilli. Ka raamatukogu asutamine tuleb M. Põdra arwesse panna; 1912 lahkus hra Põder Sulewist Rakwere Hariduse seltsi kooli pääle üle minnes. Tema asemele tuli J. Kirchberg Pilistwerest. Ka tema wõttis seltskondlikust elust tuliselt osa, hoidis laulu- ja muusika-koori täiel kõrgusel ja tellis raamatukogu täiendades hulgakese paremaid põllumajandust ja kirjandust sisaldawaid köiteid juure. Koolimaja juure ehitati küla poolt a. 1913 rahwamaja, näitelawa ja kulissidega. Palju oli tehtud, palju jäi weel teha. Kuid ilmasõja puhkemisel murdusid paljudki meie ilusad püüded. Sõda wiis suure osa tegelasi, nende eesotsas kooliõp. Kirchbergi, waenuväljale. Kõik näis esialgu nagu kokku langewat. kuid sõjamuredega harjudes, kogusid need wähesed, kes üle jäänud, kokku, et mitte waewarikast tööd kulturapõllul seisma jätta. Näit. panid need ülejäänud jõud 1916. aasta nelipühil Sulewi rahwa majas pidu W. Ludwiku juhatusel toime. Mängiti „Soo pinnal”. Puhast kasu jäi 80 rubla järgi.

Posti saame 2 korda nädalas üle „Ермаловка” jaama. Postipoiss toob Sulewi koolimajasse, kust koolitenger need kätte jagab. Kirjawahetus on rohke kodumaalt kui ka mujalt. Kirjandust loetakse õige palju, enamasti 3 korda nädalas ilmuwaid lehti. Raamatukogusse käiwad mitmed kuukirjad.

Sõda on asunduse waimlise arenemise-järgu pääle õige rõhuwalt mõjunud: on paljugi tagurpidi-minekut märgata, ka kõlwatusi ja ulakusi tuleb rohkem ette, kui seda harilikult oli. Endised paremad seltskonna-tegelased on enamasti kõik waenuväljal, mõni harw, kes järele jäänud, ei suuda üksikult palju ära teha. Majanduses on sõda palju asunikka paremusele wiinud, raha on igal peremehel küll, sest kõik, mis põllust, aiast ja karjast saab, on kulda wäärt. Suurenenud wäljaminekud ei jõua ometigi tulusid üle lüüa. Karja sunniwõtmist ei ole weel olnud. Hobuseid on paar korda wõetud, siiski mitte tuntawalt.

Tarbeainete puudus annab ennast walusasti tunda. Asunduse keskkohas oli pood käimas, kust kõiksugu kaupa saada oli. Selle sulgus sõda. Nüüd saab kaupa ainult Gagri linnast, mis 24 w. kaugel on.

Asundus on maakonnalinnast Sotshist 45 wersta kiwiteed Mustamere äärt mööda lõuna pool. Kõige ligem Mustamere rand on 10—12 wersta põhja pool. Wäga hääd turukohad on Gagri ja Adler, mõlemad 24 wersta.

Asutataw linn Jermolowski on ainult 10 wersta all mere ääres. Wiimasel ajal on ta wäga palju suurenenud ja töötab kõige ilusamaks linnaks Mustamere lõuna-kaldal saawat. Raudtee ehitus on täies hoos ja saab 1918 lõpule. See annab ilusa wõimaluse asunikkudele kergemal wiisil kõiki saadusi turule saata.

Kliima on Sulewi ümbruses hää, Kaukasia kohta keskmise palawusega. Wõib loota, et tulewikus Sulewist tähtis suwitusekoht saab. Tingimised selleks on olemas. Wistist läheb weel mõni hää päew mööda, enne kui see mõttekujutus täide wõib minna. Kõige päält on raudteed tarwis, mis Mustamere kallast mööda terwesse ümbrusesse uut elu ja liikumist tooks.

Üleaedne.